

SRBIJA I REFORMISANJE INSTITUTA ODGOVORNOSTI

7

1. NOVEMBAR 2024.

OKRUGLI STO

Institut društvenih nauka
Centar za pravna istraživanja
Advokatska komora Vojvodine

Edicija
KNJIGE SAŽETAKA

Urednik

Dr Hajrija Mujović

Programski odbor

Dr Marta Šjeničić

Dr Hajrija Mujović

Dr Sanja Zlatanović

Organizacioni odbor

Dr Marko Milenković

Dr Ranko Sovilj

Anđelija Stevanović

Nataša Jevtić

SRBIJA I REFORMISANJE INSTITUTA ODGOVORNOSTI

7

OKRUGLI STO

1. novembar 2024, Beograd

KNJIGA SAŽETAKA

Advokatska komora Vojvodine
Glasnik AKV
Novi Sad

Institut društvenih nauka
Centar za pravna istraživanja
Beograd

SADRŽAJ PREMA TEMAMA

I. PRAVNI SPOROVI U PRAKSI	6
II. RAZNO O AKTUELNIM PITANJIMA ODGOVORNOSTI	24

I. PRAVNI SPOROVI U PRAKSI

- Igor Milinković** Vještačka inteligencija i sudski postupak: put ka unapređenju odgovornosti u rješavanju pravnih sporova? / 7
- Svetislav Janković** Srbija u doba udaljene, zamagljene i nejasne odgovornosti na tržištu (roba, usluga, novca i kapitala) – da li je dockan za reformu? / 9
- Sofija Nikolić Popadić** Klimatske promene i porast broja klimatskih sporova na globalnom nivou / 13
- Anđelija Stevanović** Odgovornost za regrutovanje dece vojnika u oružanim sukobima. Slučaj *Lubanga* pred Međunarodnim krivičnim sudom / 15
- Marta Sjeničić** Efekti američkih zakona o izvinjenju u reformisanju deliktne odgovornosti u medicinskom pravu – stav američke literature / 17
- Hajrija Mujović** Neki primeri medicinske eutanazije iz prakse nemačkih sudova / 22

*Igor Milinković**

VJEŠTAČKA INTELIGENCIJA I SUDSKI POSTUPAK: PUT KA UNAPREĐENJU ODGOVORNOSTI U RJEŠAVANJU PRAVNIH SPOROVA?

Ubrzani razvoj vještačke inteligencije (VI) otvara mogućnosti nje-
ne primjene u različitim područjima društvenog života, uključujući i oblast
stvaranja i primjene prava. Primjena sistema zasnovanih na VI moguća je i
prilikom vršenja sudske vlasti (rješavanja sudskih sporova), što nameće pi-
tanje granica njihove legitimne upotrebe, uključujući i problem opravdanosti
preuzimanja sudijske funkcije od strane sistema VI. Kao argumenti u pri-
log snažnije uloge VI u sferi sudske vlasti navode se razlozi ekonomičnosti
(ušteda u vremenu i ljudskim resursima), kao i unapređenje nepristrasnosti i
pravne sigurnosti, kao jednog od suštinskih elemenata vladavine prava. Poje-
dini entuzijastični zagovornici primjene VI tvrde da će potencijalni dolazak
„pravne singularnosti“ eliminisati sve probleme u funkcionisanju pravnog
poretka, omogućujući da svako pravno pitanje dobije „trenutno i pravedno
rješenje“ (Aidid, Alarie 2023). S druge strane, mnogi autori upozoravaju

* Doktor pravnih nauka, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjoj
Luci (BiH), igor.milinkovic@pf.unibl.org

da korišćenje sistema VI prilikom donošenja pravnih odluka može da naruši neke od osnovnih preduslova vladavine prava, kao što su predvidljivost, transparentnost i nepristrasnost.

Kao odgovor na dileme stvorene upotrebom modernih tehnologija, uključujući VI, u oblasti sudske vlasti, Konsultativni savjet evropskih sudija usvojio je 2023. godine Mišljenje br. 26, pod naslovom „Kretanje naprijed: primjena pomoćnih tehnologija u sudskoj vlasti“. U radu će odredbe pomenutog dokumenta biti detaljnije analizirane, dok će pojedina pitanja primjene VI u rješavanju pravnih sporova biti sagledana i u svjetlu odgovarajućih odredbi Akta o VI Evropske unije. U zaključku će biti razmotrene granice legitimne primjene sistema zasnovanih na VI prilikom rješavanja pravnih sporova, kao i pitanje da li upotrebom VI može biti unaprijeđena odgovornost u vršenju sudske vlasti.

Ključne reči: vještačka inteligencija, sudska vlast, vladavina prava, pravni sporovi, odgovornost, Konsultativni savjet evropskih sudija, Akt o vještačkoj inteligenciji

*Svetislav Janković**

**SRBIJA U DOBA UDALJENE, ZAMAGLJENE
I NEJASNE ODGOVORNOSTI NA TRŽIŠTU
(ROBA, USLUGA, NOVCA I KAPITALA)
– DA LI JE DOCKAN ZA REFORMU?**

Radikalni zaokret u poslednjoj dekadi XX veka ka kapitalističkom i privatnosvojinskom režimu u tada, a i sada još uvek tranzitornoj državi Srbiji doneo je ono što svaki radikalni potez i donosi – promptni i naizgled vidljivi rezultat i dugo vreme za trpljenje različitih posledica. Takva promena sistema je nužno iziskivala promenu institucija koja se, u krajnjem slučaju, izrazila kroz mnogobrojnost subjekata, delegiranih ovlašćenika, podelu i preklapanje nadležnosti itd., a što je sve uticalo na udaljavanje od odgovornih lica, prebacivanje odgovornosti (za štetu), pa i njeno izbegavanje.

Primeri takvih pojava je nekolicina u sistemu Republike Srbije u savremenim okolnostima XXI veka. Na tržištu roba je, na prvi pogled, nesporno da prodavac odgovara kupcu za materijalne i pravne nedostatke stvari

* Doktor pravnih nauka, vanredni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, jankovic@ius.bg.ac.rs

koju prodaje. Međutim, ako se uzme za primer internet prodaja roba ili prodaja preko posrednika kakve su, svakako, agencije za promet nepokretnosti ili prodaja automobila preko specijalizovanih internet stranica namenjenih oglašavanju prodaje takvih stvari, postavlja se pitanje da li je samo prodavac (kao prethodni vlasnik, imalac) jedino odgovoran. Čini se da je u trenutnoj, važećoj, živoj, poslovnoj i sudskoj praksi jedino odgovoran prodavac, a ne i lice koje je stvorilo internet stranicu koja služi kao svojevrsno tržište takvih stvari, ili lice koje je osnovalo agenciju za promet nekretnina. Takva praksa deluje logično i legalno samo na prvi pogled, jer ako se realno sagledaju okolnosti, lako se uočava da agent za nekretnine itekako zna da je stan koji prodaje nemoguće uknjižiti u katastru nepokretnosti (ili se nisu još stekli uslovi za njegovu uknjižbu). Istovremeno, pojedini javni beležnici su spremni da overe takve ugovore o prodaji nepokretnosti iako su svesni da se one, kao takve, ne mogu upisati u katastar nepokretnosti i da se na njima, shodno tome, ne može steći pravo svojine. Sa druge strane, pojedine poslovne banke su spremne da odobre kredite za sticanje takvih nepokretnosti obezbeđujući ih hipotekom, iako su svesne da se usled nemogućnosti sticanja svojine na takvim nepokretnostima (jer su katastru „nevidljive“), ne mogu steći ni uža stvarna prava poput hipoteke. Takođe, vlasnik stranice za oglašavanje prodaje polovnih vozila je osvešćen da su vozila koja se prodaju putem te stranice havarisana i sa vraćanom kilometražom, uprkos navodima prodavaca da takve osobine to vozilo nema. Otuda se čini da zakonima proklamovano načelo savesnosti i poštenja nema naročito značajan pravni uticaj, jer se kroz pomenutu praksu, kroz okvir prividne legalnosti,

omogućava da nesavesnost prodavaca i organizatora tržišta prožima skoro svaki prodajni odnos. Istovetno se može uočiti u ekonomsko-propagandnim programima različitih TV kanala sa nacionalnih i drugih frekvencija – reklamiraju su proizvodi koji nemaju potvrđena svojstva od strane stručnih lica, iako se takva, stručna lica, čak pojavljuju kao svojevrсни garanti lekovitih, hranljivih, upotrebljivih, ugodnih odlika proizvoda koji se reklamira. Krajnjem korisniku, potrošaču, je nejasno ko je odgovoran: lice kod koga je neposredno kupilo stvar (trgovački putnik, internet stranica preko koje je izvršio narudžbinu), lice koje se predstavlja kao prodavac, proizvođač, a možda čak i regulatorno telo sa javnim ovlašćenjima koje je takvu poslovnu praksu omogućilo javno dostupnom.

Na tržištu usluga, novca i kapitala prisutno je da poslovne banke, osiguravajuća društva, javni prevozioci, pa i različite državne agencije, komisije i javni beležnici nude usluge za koje ne pružaju potpunu odgovornost. Kako je već pomenuto, ako banke odobravaju stambene kredite obezbeđene hipotekom za stanove koji se ne mogu uknjižiti u katastar, a javni beležnici takve ugovore overavaju, postavlja se pitanje da li je onda samo prodavac takvih stanova (glasoviti „investitor“ u Srbiji) jedino odgovoran subjekt za pravne mane takve stvari. Istovetno je sa Komisijom za hartije od vrednosti koja „odobrava“ prospekt akcionarskom društvu u cilju emisije novih akcija, ali koja, docnije, ne odgovara sticaocu, kupcu takvih akcija za njihovu eventualnu bezvrednost. Opravdano se postavlja pitanje da li je emitent akcija jedino odgovorno lice u slučaju prodaje takvih akcija, ako je komisija, čija je osnovna svrha da štiti od prevarnih namera emitenata

na tržištu kapitala, zakazala i propustila da suštinski proveri akcije koje će se tako emitovati na tržištu.

U istom smeru nejasnoća i udaljavanja od odgovornosti se nalaze i slučajevi u civilnoj avijaciji, kako u putničkom saobraćaju, tako i u upotrebi bespilotnih letelica. Pitanje je skoro pa istovetno – da li je za štetu putniku u avio-saobraćaju ili licima na zemlji usled upotrebe bespilotne letelice odgovoran (samo) prevoznik, odnosno korisnik bespilotne letelice ili, možda, i subjekt koji je pravno, kroz odobrenje, omogućio nevaljanom prevozniku da vrši prevoz. Činjenica da kontrolno telo (na primer, Direktorat Civilnog vazduhoplovstva), zna ili može da zna da prevoznik ne ispunjava sve uslove za bezbedan i siguran let (prevoz), utiče da se stvori osnova za odgovornost i takvog, kontrolnog tela.

Može se zaključiti da iza horizonta pravnog poretka postoji princip odgovornosti subjekta koji profitira, koji kontroliše i omogućava bavljenje i pružanje određene usluge, koji stvara, pravi određenu robu i koji kroz svoju platformu (internet, tržišnu) omogućava prodaju stvari. Zbog toga, kao doprinos reformi pravila o odgovornosti u privrednom pravu, čini se primerenim predložiti dodatno i usklađeno uređenje odgovornosti (solidarne ili podeljene) svih subjekata koji posredno ili neposredno utiču na prodaju ili pružanje određene usluge i to bilo kroz stvarno ili pravno obličje.

Ključne reči: zamagljena i izbegnuta odgovornost za štetu, odgovornost kontrolnih tela i javnih poverenika, odgovornost stvaralaca prodajnih internet platformi rada

*Sofija Nikolić Popadić**

KLIMATSKE PROMENE I PORAST BROJA KLIMATSKIH SPOROVA NA GLOBALNOM NIVOU

U poslednjih nekoliko godina posledice klimatskih promena postaju sve vidljivije i izraženije. U prilog tome govori i činjenica da je leto 2024. godine bilo do sada najtoplije leto na planeti Zemlji od kada postoje merenja. Uporedo sa porastom negativnih efekata klimatskih promena raste i broj takozvanih klimatskih sporova. Na globalnom nivou je, prema podacima Programa Ujedinjenih nacija za životnu sredinu i Sabin centra za pravo o klimatskim promenama na Univerzitetu Kolumbija, do kraja 2022. godini bilo 2.180 slučajeva, što je značajan porast u odnosu na 884 u 2017. godini. Većina sporova je pokrenuta u Sjedinjenim Američkim Državama, dok ih je u ostalim državama bilo 658. Posle SAD najveći broj slučajeva je pokrenut u Australiji, zatim sledi Ujedinjeno Kraljevstvo Velike Britanije i Severne Irske sa 79 slučajeva, a potom Evropska unija u kojoj je bilo 62 slučaja. Postupci su pokretani pred međunarodnim, regionalnim i nacionalnim

* Doktor pravnih nauka, naučna saradnica Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, snikolic@idn.org.rs

sudovima i arbitražnim sudovima. Istraživanje pokazuje da se većina sporova odnosi na kršenje takozvanih klimatskih prava, odnosno da se nedovoljnim ublažavanjem ili prilagođavanjem na klimatske promene krše ljudska prava tužioca kao što su pravo na život, zdravlje, vodu, hranu, zdravo okruženje, bezbednu klimu itd. Slučajevi se odnose i na sprovođenje međunarodnih obaveza u vezi sa klimatskim promenama na nacionalnom nivou, na upotrebu fosilnih goriva, na korporativnu odgovornost. Pokrenuti su sporovi u vezi sa lažnim izjavama o klimatskim promenama i ekomanipulacijama, kao i u vezi sa neuspelim prilagođavanjem na klimatske promene. U okviru istraživanja smo detaljnije analizirali konkretne slučajeve. S obzirom na sve izraženije posledice klimatskih promena, možemo očekivati da će trend porasta broja klimatskih sporova biti nastavljen i u narednim godinama.

ključne reči: klimatske promene, klimatski sporovi, ljudska prava

*Anđelija Stevanović**

**ODGOVORNOST ZA REGRUTOVANJE DECE VOJNIKA
U ORUŽANIM SUKOBIMA**
Slučaj *Lubanga* pred Međunarodnim krivičnim sudom

Međunarodno humanitarno pravo poznaje posebna pravila za zaštitu ugroženih kategorija lica u oružanim sukobima. U jednu od tih kategorija, logično, spadaju i deca. Nije potrebno objašnjavati zbog čega je deci neophodna posebna zaštita za vreme oružanih sukoba, imajući u vidu da su po prirodi stvari nesposobna da se sama staraju o sebi i u redovnom stanju stvari, a posebno u vreme oružanih sukoba. Samim tim, deca ni u kom slučaju ne mogu i ne treba da budu učesnici oružanih sukoba. Međutim, nažalost, neretko se dešavalo da ih strane u sukobu regrutuju i stavljaju u redove borbe. Od dece se u tim slučajevima očekuje da se ponašaju kao ostali pripadnici oružanih snaga. Pored toga, neretko budu i žrtve različitih oblika nasilja. Prvi slučaj pred Međunarodnim krivičnim sudom, koji predstavlja prekretnicu u utvrđivanju odgovornosti za ova dela jeste upravo

* Master pravnik, istraživačica pripravnica Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, andjelija.stevanovic21@gmail.com

slučaj *Lubanga*. Kongoanski ratni komandant je u etničkom ratu regrutovao decu od devet godina pa naviše, za čuvare, seksualne robove i borce u svojim jedinicama. Oglašen je krivim za ratne zločine, što je učinilo ovaj slučaj posebnim jer je prvi put u istoriji Međunarodnog krivičnog suda utvrđena odgovornost lica za ovaj zločin po tim osnovama. S obzirom na to da ratni zločini, između ostalog, podrazumevaju druga teška kršenja zakona i običaja rata, koji se primenjuju u međunarodnom i nemeđunarodnom oružanom sukobu, u okviru utvrđenog međunarodnog prava, zabrana učestvovanja (regrutovanja) dece mlađe od petnaest godina u oružanim sukobima spada upravo u ovu kategoriju. Time je i ovo pravilo utvrđeno kao deo običajnog međunarodnog prava i podrazumeva da su države obavezne da ga poštuju. Potvrđuje da regrutovanje i „korišćenje“ dece vojnika u oružanim sukobima povlači za sobom odgovornost učinioca za ratne zločine.

Ključne reči: Međunarodni krivični sud, slučaj *Lubanga*, deca vojnici, krivična odgovornost, oružani sukobi, međunarodno humanitarno pravo

*Marta Sjenčić**

EFEKTI AMERIČKIH ZAKONA O IZVINJENJU U REFORMISANJU DELIKTNE ODGOVORNOSTI U MEDICINSKOM PRAVU – STAV AMERIČKE LITERATURE

Kao nova generacija reforme deliktne odgovornosti, američki zakoni o izvinjenju su osmišljeni da podstaknu nagodbe i smanje sudske sporove zbog nesavesne medicinske prakse. Ova reforma se razlikuje od drugih, užih reformi deliktne odgovornosti, koje su samo ograničavale odgovornost ili obeštećenje. Uprkos njihovom statusu popularne reforme deliktne odgovornosti u SAD, postoji relativno malo dokaza o uticaju ovih zakona u sporovima zbog nesavesnog postupanja lekara.

Američke države su u prvih petnaest godina XXI veka donele tzv. zakone o izvinjenju u oblasti medicinskog prava sa ciljem da se medicinski profesionalci, u slučaju nastanka štete, motivišu da se izvine pacijentima. Zakoni o izvinjenju su uglavnom koncipirani tako da je lekar, ukoliko se izvini, bezbedan od opasnosti da će se izvinjenje upotrebiti kao dokaz u

* Doktor medicinskog prava, naučni savetnik Instituta društvenih nauka u Beogradu, upravnica Centra za pravna istraživanja, marta.sjenicic@gmail.com

potencijalnom postupku. Dakle, mehanizam kojim zakoni o izvinjenju, u teoriji, postižu svoje ciljeve relativno je jednostavan. Zakoni podstiču lekare da se izvine pacijentima, lekari se izvinjavaju, gnev pacijenata je umiren, a pacijenti podnose manje zahteva za obeštećenje.

Između 1999. i 2014. godine broj američkih država koje su donele zakone o izvinjenju porastao je sa dve na trideset devet država. Postoje dva tipa zakona o izvinjenju. Prvi tip su „delimični“ zakoni, čiju suštinu predstavljaju izjave saosećanja, izjave saučešća i slično. Drugi tip su zakoni o „potpunom“ izvinjenju – koje predstavlja izjave saosećanja, ali i izjave o krivici, grešci ili odgovornosti. U literaturi se uglavnom analiziraju zakoni „delimičnog“ izvinjenja i to iz više razloga: prvo, „delimični“ su popularniji od „potpunih“ zakona (doneti u trideset četiri države i Distriktu Kolumbija), u poređenju sa samo pet država sa zakonima o „potpunom“ izvinjenju; drugo, zakoni o „potpunom“ izvinjenju pružaju širu zaštitu pacijentu, te imaju drugačiji pravni efekat i ne mogu se izjednačavati sa zakonima o „delimičnom“ izvinjenju (ne obuhvataju samo izjavu saosećanja, već i izjavu o krivici – što već predstavlja dokaz); što dovodi do trećeg razloga: vrlo je malo podataka o efektima zakona o „potpunom“ izvinjenju (verovatno zbog njihove oskudne primene).

U kontekstu greške u medicini, istraživanja su pokazala da je izvinjenje posebno važno zato što je „vreme dragoceno“ i zato što je „toliko toga u pitanju“, život pacijenta ili njegova sposobnost da funkcioniše. Izvinjenje lekara može omogućiti pacijentu da se oseća bolje, kao i da povрати samopoštovanje i dostojanstvo nakon greške u medicini. Međutim, iako izvinjenje

ima važne terapijske prednosti, američke države se nisu fokusirale na njih prilikom donošenja zakona, već su akcenat stavile na izvinjenje kao sredstvo za smanjenje sudskih sporova zbog nesavesnog lečenja.

Rezultati istraživanja efekata zakona o izvinjenju nisu u skladu sa njihovim nameranim efektom, pošto ne smanjuju bitno ni ukupan broj predužbenih odštetnih zahteva, niti broj tužbi. Ovi zakoni nemaju skoro nikakav uticaj na verovatnoću utuženja hirurga ili zahteva za odštetom pre spora. Oni, međutim, utiču na zahteve sa kojima se suočavaju nehirurzi. Naime, zakoni o izvinjenju smanjuju verovatnoću da će se nehirurg suočiti sa odštetnim zahtevom pre tužbe. Međutim, ovo smanjenje verovatnoće je nadoknađeno povećanom verovatnoćom tužbe. Dakle, nehirurzi se suočavaju sa povećanjem verovatnoće da će protiv njih biti podignuta tužba, kao rezultat zakona o izvinjenju, dok kod hirurga nema sličnog povećanja. Pod pretpostavkom da je pacijentima lakše da otkriju nesavesnost hirurga nego nehirurga (a verovatno je da su hirurške greške očiglednije s obzirom na njihovu prirodu), povećanje verovatnoće tužbe za nehirurge, a odsustvo povećanja za hirurge je u skladu sa teorijom da zakoni o izvinjenju mogu dovesti do povećanja svesti pacijenata o nesavesnom postupanju. Izvinjenja mogu upozoriti pacijente na greške nehirurga (budući da često nisu upadljive) koje inače ne bi otkrili, ohrabrujući ih da podnesu tužbu umesto da se namire ili odustanu od svog odštetnog zahteva pre nego što krenu na sud. Iako, dakle, zakoni o izvinjenju imaju mali uticaj na hirurge, oni povećavaju verovatnoću da će zahtev protiv nehirurga dovesti do tužbe, što sugeriše da zakoni o izvinjenju guraju podnosiocima zahteva u sudnicu.

Zbog ukazanih nedostataka može se očekivati ukidanje ovih zakona, s obzirom na njihovu nemogućnost da ostvare navedenu svrhu. Međutim, dok rezultati pokazuju da zakoni o izvinjenju nisu efikasni u smanjenju troškova (zbog čega su doneti), postoje proverene prednosti izvinjenja. Ono ostaje važan deo društvenog tkiva i nesposobnost zakona o izvinjenju da smanje parnice protiv lekara ne menja ovu činjenicu. Ako zakoni o izvinjenju – čak i slučajno – promovišu izvinjenja koja poboljšavaju živote ljudi, oni mogu da generišu društvenu korist u pogledu dobrobiti pacijenata, uprkos njihovom neuspehu da ostvare svoj primarni – finansijski – cilj. U tom smislu, literatura upućuje da se svrha izvinjenja može postići i programima izvinjenja bolnica (umesto zakonima) koji pružaju lekarima obuku na tu temu. Više studija je potvrdilo da ovi programi mogu efikasno da smanje i učestalost i ozbiljnost tužbi. Zakoni bi, eventualno, mogli da podstaknu bolnice da usvoje ove programe ili da jednostavno obezbede sredstva za njihovo pokretanje.

Pored pitanja šta bi američke države trebalo da preduzmu, literatura se bavi i implikacijama zakona za pojedince – pacijente, lekare i advokate koji ih savetuju. Prvo, pacijenti treba da razmotre traženje dodatnih dokaza o medicinskoj grešci kada dobiju izvinjenje. Kada su pacijenti medicinski laici, izvinjenje im može poslužiti kao signal da je učinjena greška. Sa ovim informacijama u ruci, pacijenti mogu da traže pravni savet i dodatne dokaze o nastaloj grešci. Kada se radi o lekarima, američka literatura smatra da ovi ne treba da se izvinjavaju bez obuke kako verbalno to da učine, odnosno kako da ne pređu iz izvinjenja u priznanje krivice. Dalje, pre pojave „pokreta“ zakona o izvinjenju, advokati su rutinski savetovali svoje klijente lekare

da se ne izvinjavaju. Iako je ovaj savet kritikovan, literatura smatra da su advokati, koji su nudili ovakav savet, bili u pravu. Izvinjenja mogu biti opasna za lekare, čak i kad su zaštićeni zakonom o izvinjenju. S druge strane, advokati koji zastupaju pacijente trebalo bi da budu spremniji da istraže nesavesnost kada im se ponudi izvinjenje. Iako samo izvinjenje, po zakonu ili drugom propisu, može biti neprihvatljivo kao dokaz, drugi dokazi nisu, a izvinjenje može biti znak za dalje istraživanje.

Iako američki zakoni o izvinjenju nisu postigli željeni efekat, svakako su inicirali diskusiju o tome šta izvinjenje znači za različite aktere u procesu lečenja, ali i naknadnim posledičnim postupcima, kao i za samu državu. Aktivna diskusija se vodi i o formi i obliku izvinjenja, kao i o njegovoj dokaznoj, ali i ljudskoj vrednosti.

Cljučne reči: greška u medicini, ograničenje odgovornosti, zakon o izvinjenju, efikasnost primene, SAD

*Hajrija Mujović**

NEKI PRIMERI MEDICINSKE EUTANAZIJE IZ PRAKSE NEMAČKIH SUDOVA

Tematika eutanazije je u današnje vreme veoma prisutna u naučnim i stručnim diskusijama i u literaturi različitog usmerenja. S druge strane, svakodnevna praksa tretmana pacijenata u terminalnom stanju bolesti, kakvi su umirući pacijenti, traži određene zaključke i konkretne odgovore u odnosu na veoma raširenu i kompleksnu argumentaciju. Pri takvom stanju stvari pažnju privlače tekstovi o medicinskoj eutanaziji ilustrovani sudskim odlukama sa opisom konkretnih postupanja. Sam termin medicinska eutanazija, o čemu nema puno izvora, upotrebljen je, između ostalog, u objavi Američke psihijatrijske asocijacije. Reč je o medicinskom činu, kako pojedini zakonski tekstovi definišu eutanaziju, odnosno činu koji je deo medicinske prakse. Jedan od članaka na ovu temu prikazuje odluke najviših nemačkih sudova. Kroz studije slučaja uočavaju se najpre stariji predmeti koji svedoče o tome da su sporovi vezani za pomoć u umiranju dugo prisutni u nemačkoj sudskoj

* Doktor medicinskog prava, naučna savetnica Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, hmujovic@idn.org.rs

praksi i da su sudovi još u prošlosti uspevali da u pravnoj kvalifikaciji utuženih postupaka uoče drugačije pristupe i oblike eutanazije. Neki slučajevi pasivne eutanazije i pomaganja u umiranju nisu bili ni tada, a ni danas nisu sankcionisani. Primeri odražavaju životne situacije i to ih sa pravne strane čini veoma značajnim. Pored toga, u zavisnosti od činjeničnog stanja slučaja, pokazalo se da su sudovi prihvatili bliže određenje pojmova kao što su: aktivna eutanazija (direktna, indirektna), pasivna eutanazija (pravo da se ne leči), asistirano samoubistvo, psihosocijalna nega na kraju života i nega unutar palijativne medicine. S aspekta ovih pojmova može se objasniti stav nemačkog zakonodavca o pitanju eutanazije. Naime, kažnjiv je bilo koji oblik aktivne eutanazije, ali se promenama Ustava Nemačke iz 2020. godine garantuje pravo svakog na samoodređenje u odnosu na sopstveni život. Smatra se da fundamentalne odluke Saveznog suda pravde (BGH) nude važne orijentacione tačke, koje pomažu da se razjasne nejasnoće na ovu temu. U komentarima novije sudske prakse konstatuje se da, i pored prihvatanja dopuštenih oblika lekarevog pomaganja, adekvatno zakonsko uređenje, kada su u pitanju oboleli u terminalnom stanju, još nije dovedeno do kraja.

ključne reči: medicina, umirući pacijenti, eutanazija, nemačko pravo, odluke sudova

II. RAZNO

O AKTUELNIM PITANJIMA ODGOVORNOSTI

- Mirjana Dokmanović** Odgovornost države za zaštitu i upravljanje prirodnim bogatstvima u skladu sa javnim interesom / **25**
- Zorica Mršević** Odgovornost za femicide / **27**
- Svetlana Janković** Odgovornost za akušersko nasilje / **29**
- Sanja Zlatanović** Primena Direktive 2009/52/EZ o sankcionisanju poslodavca i pitanja odgovornosti. Rizik radne eksploatacije ili zaštita radno-socijalnih prava iregularnih radnika-migranata / **31**
- Marko Milenković** Unapređenje transparentnosti rada agencija EU – primer EFSA / **34**
- Ranko Sovilj** Odgovornost za štetu nastalu upotrebom autonomnih vozila / **36**
- Aleksandra Bijelac** Specifičnost odgovornosti država u razvoju i nedostatak međunarodnog prava klimatskih promena / **41**

*Mirjana Dokmanović**

ODGOVORNOST DRŽAVE ZA ZAŠTITU I UPRAVLJANJE PRIRODNIM BOGATSTVIMA U SKLADU SA JAVNIM INTERESOM

Prema Zakonu o javnoj svojini (*Službeni glasnik Republike Srbije*, br. 72/2011, 88/2013, 105/2014, 104/2016. – dr. zakon, 108/2016, 113/2017, 95/2018. i 153/2020) prirodna bogatstva čine vode, vodotoci i njihovi izvori, mineralni resursi, resursi podzemnih voda, geotermalni i drugi geološki resursi i rezerve mineralnih sirovina, kao i druga dobra koja su posebnim zakonom određena kao prirodna bogatstva. Ova dobra su u svojini Republike Srbije (čl. 9. Ustava Republike Srbije). Istovremeno, Ustav daje ovlašćenja strancima da steknu pravo koncesije na prirodnim bogatstvima. Naknada za korišćenje prirodnog bogatstva pripada Republici Srbiji, autonomnoj pokrajini i jedinici lokalne samouprave, na čijoj teritoriji se nalazi prirodno bogatstvo, u skladu sa posebnim zakonom. Čl. 85, st. 2. Ustava daje pravo strancima i da stiču pravo koncesije na dobrima od opšteg interesa, kao

* Doktor pravnih nauka, naučna saradnica Instituta društvenih nauka u penziji, mirad@eunet.rs

što su poljoprivredno zemljište, šume i šumsko zemljište, zaštićena prirodna dobra, kulturna dobra i druga dobra od opšteg interesa, zbog čega uživaju pravnu zaštitu.

U ovom radu se ispituje odgovornost države za zaštitu i upravljanje prirodnim bogatstvima u skladu sa javnim, odnosno nacionalnim interesom. U prvom delu rada se definišu osnovni pojmovi koji se analiziraju (prirodna bogatstva, dobra od opšteg interesa, koncesija, odgovornost javnih funkcionera). U drugom delu rada se analiziraju relevantne odredbe Ustava, Zakona o javnoj svojini, Zakona o zaštiti prirode, Zakona o javno-privatnom partnerstvu i koncesijama i drugih relevantnih propisa iz perspektive zaštite i očuvanja javnog interesa. U trećem delu rada se analiziraju odredbe koje se odnose na odgovornost javnih funkcionera da štite javni/nacionalni interes.

Zaključuje se da je obaveza i odgovornost Republike, autonomne pokrajine i jedinica lokalne samouprave da koriste i upravljaju državnom imovinom odgovorno i efikasno, na način da poštuju i služe javnom interesu i zadovoljavanju potreba zajednice i da čuvaju zdravu životnu sredinu i prirodne resurse. Pretpostavka ove odgovornosti je postojanje lične, materijalne i krivične odgovornosti javnih funkcionera za zaštitu i upravljanje prirodnim bogatstvima i dobrima od opšteg interesa u skladu sa javnim odnosno nacionalnim interesom.

Ključne reči: javna svojina, prirodna bogatstva, dobra od opšteg interesa, koncesije, javno-privatno partnerstvo, odgovornost

ODGOVORNOST ZA FEMICIDE

Femicid je ubistvo žene od strane muškog ubice kome je presudni motivacioni faktor za izvršenje tog dela bio ženski pol žrtve, prema kojoj je osećao mržnju, osećaj vlasništva, prezir i sl. Kao i za svako ubistvo, odgovoran je pre svega počinitelac, i u krivičnompravnom i u društvenom smislu. Biće predstavljeni podaci o broju i učestalosti ovog specifičnog ubistva u Srbiji. Polemika da li femicid treba ili ne da bude koncipiran kao posebno krivično delo, stavovi teorije, aktivizma, međunarodnopravna analiza za femicid relevantnih međunarodnih dokumenata, uporednopravna analiza krivičnih pravnih rešenja zemalja regiona, sa posebnim osvrtom na Hrvatsku gde je femicid unet u Kazneni zakonik u martu 2024. godine, kao i argumentovani, kritički stavovi autorke o tim pitanjima. Kriminološke analize ukazuju da je femicid jedno od najpredvidljivijih krivičnih dela jer mu u većini slučajeva prethodi istorijat eskaliranog nasilja potonjeg ubice nad potonjom žrtvom. Iz toga, kao sledeći pravac identifikovanja odgovornosti, proizilazi ukazivanje

* Doktor pravnih nauka, naučna savetnica u penziji Instituta društvenih nauka u Beogradu, zorica.mrsevic@gmail.com

na propuste institucija čiji je mandat represivno, ali i preventivno delovanje u svim slučajevima rodno zasnovanog nasilja. Na propuste policije, centra za socijalni rad, javnotužilačkih, medicinskih i obrazovnih ustanova da postupaju kada imaju saznanje o postojanju mogućnosti izvršenja femicida, ukazuju analize nezavisnih istraživačkih entiteta, medijski izveštaji, svedoci konkretnog dela, kao i nezavisne institucije (zaštitnici građana svih nivoa, poverenik za zaštitu od diskriminacije i sl.). Odgovornost ustanova kojima se žrtva femicida obraćala pre ubistva posebno ukazuje na odgovornost onih ustanova i odgovornih pojedinaca u njima, koji su propustili da u skladu sa svojim ovlašćenjima, blagovremeno reaguju i verovatno spreče letalni ishod. Postoji, takođe, i individualna odgovornost osoba (suseda, rodbine, poznanika) koje su bile svesne postojanja nasilja čiji je izvršilac potonji ubica, a koji nisu reagovali u skladu sa svojom zakonskom obavezom prijavljivanja nasilja. Postoji i politička odgovornost političkih aktera koji umanjuju značaj rodno zasnovanog nasilja, promovišu tradicionalne, stereotipne rodne odnose, potčinjenost žene muškarcu, čime normalizuju ćutanje o tom nasilju i neadekvatno i neblagovremeno reagovanje institucija. Kao zaključak biće izneti argumentovani stavovi autorke o mogućim načinima jačanja odgovornosti svih pomenutih odgovornih institucionalnih, društvenih, individualnih i političkih aktera za postupanje u slučajevima femicida i time smanjivanje incidenata rodno zasnovanog nasilja i femicida.

Ključne reči: krivično delo femicida, međunarodnopravna dokumenta, rodno zasnovano nasilje, institucije, odgovornost

ODGOVORNOST ZA AKUŠERSKO NASILJE

Akušersko nasilje je globalni problem kojem su žene izložene u ginekološkim i akušerskim ustanovama. U Republici Srbiji ova tema je pokrenuta početkom 2022. godine, nakon objava traumatičnih iskustava nekih žena s ozbiljnim zdravstvenim posledicama integrirajući smrt bebe, ali i porodilje. Odgovornost za akušersko nasilje može biti strukturalna i upućuje na različite aktere:

– zdravstvene radnike (lekari, babice, medicinsko osoblje): akušersko nasilje može uključivati neprimerno ponašanje, nepoštovanje, fizičko ili emocionalno zlostavljanje pacijentkinja tokom trudnoće, porođaja ili postporođajnog perioda. To uključuje prisilne intervencije bez saglasnosti, verbalno zlostavljanje, omalovažavanje, ignorisanje bola i sl., ukratko izloženost žena ugrožavanju reproduktivnog i opšteg zdravlja;

– zdravstvene ustanove: institucije koje ne pružaju adekvatnu obuku i podršku osoblju, kao i one koje ne reaguju na pritužbe i ne sankcionišu

* Magistar bezbednosti, ekspertkinja za rod i bezbednost, Centar za podsticanje dijaloga i tolerancije, Čačak, svetlana.jankovic.cacak@gmail.com

zlostavljanje i nasilno ponašanje, upućuje na deo odgovornosti. (Npr., neke bolnice mogu postavljati stroge protokole, ali koji zanemaruju individualne potrebe pacijentkinja);

– zakonodavni okvir: država i sistem upravljanja zdravljem imaju obavezu da regulišu uslove rada, obezbede dovoljno resursa i uvedu pravne mere protiv nasilja u zdravstvenom sektoru. Nedostatak regulative, neadekvatno sprovođenje zakona i nedovoljna zaštita prava pacijentkinja doprinose širenju akušerskog nasilja;

– društvene norme i stereotipi: u mnogim društvima žene se suočavaju s očekivanjima da budu poslušne i podređene (recimo u procesu porođaja), što omogućava da nasilje u ginekološko-akušerskim ustanovama bude prećutno tolerisano. Takođe i nedostatak svesti o pravima žena, u ovom slučaju pacijentkinja, doprinosi perpetuaciji problema.

Borba protiv akušerskog nasilja zahteva programske promene: jačanje prava žena, edukaciju osoblja i odgovornost u zdravstvenom sistemu struktura svih nivoa organizovanja pružanja zdravstvene zaštite i funkcionalnu primenu pozitivnopravnih propisa.

Ključne reči: akušersko nasilje, zdravstveni radnici, ginekološko-akušerske ustanove, zakonodavni okvir, odgovornost

*Sanja Zlatanović**

**PRIMENA DIREKTIVE 2009/52/EZ O SANKCIONISANJU
POSLODAVACA I PITANJA ODGOVORNOSTI**

**Rizik radne eksploatacije ili zaštita radno-socijalnih prava
iregularnih radnika-migranata?**

U uslovima izrazite fleksibilizacije tržišta rada i, posledično, uslova i mesta rada radno angažovanje radnika-migranata predstavlja, istovremeno, način obezbeđenja potrebne radne snage, radne snage koja nedostaje naročito u sektorima sa deficitarnim zanimanjima, ali i način obezbeđenja jeftine radne snage, sa značajnim eksploatatorskim elementima, a u okolnostima globalizacije proizvodnje i globalizacije rada. Ovo naročito vredi za migrante, subjekte neregularnih migracija, odnosno one koji rade kako bez odobrenja za boravak na teritoriji određene države, tako i bez dozvole za rad. U pojedinim slučajevima, radna eksploatacija migranata dobija karakteristike krivičnog dela trgovine ljudima.

* Doktor pravnih nauka, viša naučna saradnica Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, sanjazlatanovic1@gmail.com

U cilju sprečavanja iregularnih migracija u neformalnoj ekonomiji 2009. godine na nivou Evropske unije (EU) usvojena je Direktiva 2009/52/EZ o sankcionisanju, odnosno kažnjavanju poslodavaca u slučajevima radnog angažovanja neregularnih radnika-migranata. Direktiva 2009/52/EZ generalno zabranjuje zapošljavanje neregularnih migranata s tim da, u slučajevima kada dođe do takvog zapošljavanja, utvrđuje minimalne standarde zaštite radno-socijalnih prava radnika-migranta na način da obavezuje države članice da predvide mehanizme za naknadu neisplaćenih zarada, mehanizme podnošenja tužbe zbog povrede radno-socijalnih prava, kao i regulisanje dodeljivanja privremenih odobrenja za boravak onima koji su žrtve naročito eksploatatorskih uslova rada i učestvuju u krivičnopravnim postupcima protiv poslodavca.

Direktiva 2009/52/EZ ima svojevrzni hibridni karakter u smislu cilja i dejstva, tako što uključuje ostvarivanje ciljeva sprečavanja i kažnjavanja ilegalnih migracija u krivičnopravnom smislu, ali i ciljeva radno-socijalne prirode i zaštite, naročito vulnerabilnih kategorija radnika. Posebna pažnja predmetne Direktive usmerena je na ulogu inspekcije rada, što predstavlja poseban izazov uzimajući u obzir ograničenost resursa u smislu ljudstva u radnim inspektoratima, kao i nedovoljnu obučenosť inspektora za rad vezanu za specifičnosti radnog angažovanja neregularnih migranata i probleme identifikacije radne eksploatacije i prinudnog rada u svrhu trgovine ljudima.

U radu se, primenom pravno-teorijskog, normativnog i uporednog metoda, nastoje kritički sagledati dosadašnji rezultati implementacije i primene Direktive 2009/52/EZ o sankcionisanju, odnosno kažnjavanju poslodavaca

u slučajevima radnog angažovanja neregularnih migranata. Ovo naročito sa stanovišta rezultata Izveštaja Agencije za zaštitu ljudskih prava EU iz 2021. godine o zaštiti iregularnih radnika-migranata od radne eksploatacije, kao i u kontekstu zahteva Evropske komisije iz iste godine o potrebi utvrđivanja dodatnih mehanizama za primenu Direktive, odnosno sve češćih zahteva za izmenom i dopunom Direktive *de lege ferenda*.

Pored toga, u literaturi se sve više ističu argumenti o konceptu tzv. „zamagljene” prirode Direktive 2009/52/EZ koja egzistira između nekoliko pravnih disciplina – migratornog, radnog, socijalnog i krivičnog prava, te se postavlja pitanje tzv. socijalnog deficita u pravu EU. Navedeno, u suštini, predstavlja još uvek nesavladiv izazov nastao kao posledica deregulacije i liberalizacije tržišta EU i primetne dominacije isključivo ekonomskih interesa, što vodi ka, u literaturi argumentovanom riziku erozije radno-socijalnih politika i, posledično, zakonodavstava na nivou država članica.

Ključne reči: odgovornost poslodavca, Direktiva 2009/52/EZ, radna eksploatacija, iregularne migracije, zaštita prava radnika-migranta

*Marko Milenković**

UNAPREĐENJE TRANSPARENTNOSTI RADA AGENCIJA EU – PRIMER EFSA

Agencije Evropske unije su tokom poslednje tri decenije zauzele značajno mesto u upravljanju EU kao centri ekspertize u mnogim oblastima. Jedno od tradicionalnih pitanja rada agencija predstavlja odgovornost i transparentnost obavljanja poslova, imajući u vidu da njihov rad u velikom broju slučajeva predstavlja naučnu odnosno stručnu podlogu za donošenje odluka u EU. U radu se analizira okvir za unapređenje transparentnosti Evropske agencije za sigurnost hrane (EFSA) i režim koji je uspostavljen usvajanjem Regulative (EU) 2019/1381 o transparentnosti i održivosti procene rizika EU u prehrambenom lancu. Ovaj dokument se često naziva i „regulativa o transparentnosti“, a donet je kao odgovor na rastuću zabrinutost u vezi sa transparentnošću rada EFSA i procenama rizika, naročito nakon kontroverzi o odobravanju upotrebe glifosata u EU. Ovim dokumentom uvedene su reforme koje su imale za cilj da proces procene rizika učine pristupačnijim i

* Doktor pravnih nauka, viši naučni saradnik Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, mmilenkovic@idn.org.rs

vidljivijim, ali uz balans zaštite osetljivih poslovnih informacija. Regulatorna predviđa mere za tzv. pasivnu i aktivnu transparentnost, odnosno za slučajeve kada se podnose zahtevi za pristup dokumentima kao i kada agencija sama proaktivno objavljuje dokumenta. Među najznačajnijim institutima je i sistem prethodnog obaveštavanja, koji od kompanija zahteva da obaveste agenciju o svakoj studiji koja je naručena u vezi sa potencijalnim budućim aplikacijama, čime se sprečava prikrivanje negativnih nalaza. Dokument dozvoljava poverljivost za određene osetljive poslovne informacije, ali predviđa i pravo agencije da obelodani podatke, ako je to od važnosti za javno zdravlje ili zaštitu životne sredine. Regulatorna je dovela do značajnih internih promena unutar EFSA, uključujući stvaranje platformi oblikovanih da poboljšaju pristup javnosti podacima o proceni rizika i relevantnim dokumentima, i prve godine primene omogućavaju da se već kritički sagledavaju dometi reformisanog režima. Imajući u vidu da Srbija teži članstvu u Evropskoj uniji i EFSA, kao i da sama ima dosta izazova u vezi sa transparentnošću donošenja odluka u oblasti od značaja za zaštitu životne sredine i javnog zdravlja, izučavanje iskustava EU u ovoj oblasti je od velikog značaja i za unapređenje donošenja odluka i transparentnosti i u našoj sredini.

ključne reči: EFSA, transparentnost, odgovornost, ekspertiza, donošenje odluka

ODGOVORNOST ZA ŠTETU NASTALU UPOTREBOM AUTONOMNIH VOZILA

Ubrzani razvoj tehnologije iznedrio je upotrebu autonomnih vozila, potpuno samostalnih ili sa visokim stepenom autonomnog upravljanja. Autonomno vozilo je proizvedeno ili prepravljeno motorno vozilo sa automatizovanim sistemom vožnje, koji ispunjava tehničke i druge propisane uslove i koji omogućavaju kretanje tog vozila u saobraćaju na putu, uz delimično upravljanje od strane vozača, odnosno uz potpuno odsustvo upravljanja od strane vozača. Uzimajući u obzir brojne pogodnosti autonomnih vozila, prvenstveno povećanje bezbednosti na putevima, smanjenje saobraćajnih gužvi te bolje upravljanje protokom saobraćaja, snižavanje emisije štetnih gasova, smanjenje potrošnje goriva, kao i uklanjanje prepreka licima koja zbog određenog zdravstvenog stanja ili bilo kakvog drugog ograničenja nisu u stanju da upravljaju motornim vozilom (npr. starija lica, lica sa invaliditetom, lica pod dejstvom alkohola i/ili psihoaktivnih supstanci),

* Doktor pravnih nauka, viši naučni saradnik Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, soviljpeca@gmail.com

brojne zemlje aktivno rade na usavršavanju ovih tehnologija s ciljem što skorije primene. Republika Srbije je, uz zemlje pionire poput SAD, Ujedinjenog Kraljevstva i Nemačke načinila revolucionarni iskorak nedavnim usvajanjem izmena i dopuna Zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima, kao i potonjim usvajanjem Pravilnika o uslovima za obavljanje autonomne vožnje, čime je kreiran normativni okvir koji, za sada, omogućava samo testiranje autonomnih vozila na domaćim putevima. Omogućavanje upotrebe autonomnih vozila u saobraćaju neminovno otvara pitanje primene instituta odgovornosti za štete uzrokovane upotrebom autonomnih vozila.

Kako bi se sagledala odgovornost za štetu pričinjenu autonomnim vozilom shodno pozitivnim propisima u Republici Srbiji, neophodno je, najpre, sagledati i analizirati pitanje odgovornosti za štetu nastalu upotrebom motornog vozila, kao i odgovornost za štetu od opasne stvari. Prema Zakonu o obligacionim odnosima (čl. 174–177), za štetu nastalu od opasne stvari odgovara njen imalac, koji se može osloboditi odgovornosti ako dokaže da šteta potiče od nekog uzroka koji se nalazio van stvari, a čije dejstvo nije mogao predvideti, odnosno ako dokaže da je šteta nastala isključivo radnjom oštećenika ili trećeg lica, a koju nije mogao predvideti i čije posledice nije mogao izbeći ili otkloniti. Prema tome, institut odgovornosti za štetu od opasne stvari podrazumeva objektivnu odgovornost što nedvosmisleno predstavlja odstupanje od načela krivice koji prožima većinu odštetnog prava. Imajući u vidu ubrzani razvoj tehnologije u savremenom dobu, prvenstveno upotrebu veštačke inteligencije, te potencijalno znatno uvećanje rizika od nastanka štete, primena subjektivne odgovornosti u takvim situacijama

bila bi nepravedna, a često i nemoguća. S tim u vezi primenjuje se princip objektivne odgovornosti u situacijama u kojima se upotrebljavaju stvari koje predstavljaju povećanu opasnost po okolinu, kako bi se obezbedilo da se oštećenim licima nadoknadi pričinjena šteta.

U slučaju udesa izazvanog motornim vozilom u pokretu koji je prouzrokovan isključivom krivicom imaoa, primenjuju se pravila odgovornosti po osnovu krivice. Oštećeno lice može potraživati naknadu štete od imaoa vozila, koji odgovara po načelu objektivne odgovornosti, što ujedno predstavlja i najpovoljniji pravni režim za oštećena lica. Međutim, kako autonomna vozila u značajnoj meri smanjuju ulogu vozača pri upravljanju vozilom, dok na četvrtom i petom nivou autonomije u potpunosti isključuju vozača, dovodi se u pitanje primenjivost i pravičnost odredbi o odgovornosti vozača, odnosno korisnika za štetu nastalu upotrebom autonomnog vozila. Štaviše, može se konstatovati da se u autonomnim vozilima sa četvrtim i petim stepenom autonomije ne može govoriti o vozaču, već eventualno o korisniku. Imajući u vidu da vlasnik ili korisnik autonomnog vozila sa petim stepenom autonomije nema gotovo nikakvu kontrolu nad autonomnim vozilom, što je suštinska razlika u odnosu na vlasnike ili korisnike konvencionalnih motornih vozila, opravdano se postavlja pitanje da li je legitimno da vlasnik ili korisnik odgovara za štetu nastalu upotrebom autonomnog vozila. Prema teoriji stvorenog rizika, „vlasnik odgovara za štetu pričinjenu trećim licima isključivo na osnovu stvorenog rizika koji proizlazi iz njegovog vozila, nezavisno od krivice“. Dakle, prema ovoj teoriji potpuno je irelevantno da li se radi o konvencionalnom motornom vozilu ili autonomnom vozilu, s obzirom

na to da vlasnik odgovara za štetu po osnovu toga što poseduje vozilo koje predstavlja operativni rizik po okolinu, odnosno, pretpostavlja se da uzrok štete neposredno leži u opasnoj stvari, konkretno, u autonomnom vozilu. Kao argument u prilog objektivne odgovornosti vlasnika autonomnog vozila ističe se adekvatnija zaštita oštećenih lica s obzirom na to da na ovaj način oštećena lica mogu jednostavnije da ostvare naknadu štete, nego kada bi odštetni zahtev usmerili protiv proizvođača autonomnog vozila ili proizvođača softvera. Takođe, u pravnoj teoriji postoje brojna shvatanja da se na odgovornost za štetu pričinjenu upotrebom autonomnih vozila primenjuju pravila o odgovornosti proizvođača autonomnih vozila. Na taj način se omogućava ostvarivanje načela pravičnosti, da onaj ko je stvorio rizik, dakle proizvođač autonomnog vozila, za njega i odgovara. Takođe, ovim zahtevom motivišu se i proizvođači da rade na sigurnosti svojih vozila, stalnim unapređivanjem i ažuriranjem softvera.

U kontekstu autonomnih vozila, pored odgovornosti proizvođača autonomnog vozila, postavlja se i pitanje odgovornosti proizvođača softvera s obzirom na to da neretko proizvođač autonomnog vozila nije istovremeno i proizvođač softvera. Uzimajući u obzir da je softver bitna komponenta autonomnog vozila i da neretko greška u softveru može uzrokovati štetu trećim licima, opravdano i pravično bi bilo da i proizvođač softvera odgovara za štetu nastalu upotrebom autonomnog vozila. Primera radi, neispravno programirani softveri koji su podložni eventualnim hakerskim napadima ili greške u programiranju softverskog ažuriranja mogu predstavljati ozbiljnu pretnju za upotrebu autonomnog vozila, te samim tim bezbednost svih

učesnika u saobraćaju. S obzirom na kompleksnost autonomnih vozila, prvenstveno veštačke inteligencije koja je sastavni deo softvera, biće neophodno određeno vreme pre nego što stručna javnost i sudije procene procese koji proizlaze upotrebom softvera u autonomnim vozilima. Sledstveno tome, potrebno je precizno pravno urediti pitanje odgovornosti proizvođača softvera, budući da u dosadašnjoj pravnoj literaturi postoji čitav niz različitih tumačenja odgovornosti proizvođača softvera.

Na osnovu sprovedenog istraživanja konstatuje se da se pravila o odgovornosti za štetu uzrokovanu upotrebom motornog vozila mogu u određenoj meri primeniti i na situacije u kojima je šteta nastala upotrebom autonomnog vozila. Međutim, imajući u vidu specifične tehničke karakteristike autonomnih vozila, pre svega upravljanje vozilom pomoću softvera, u pravnoj doktrini prisutni su stavovi o proširenju pravila o odgovornosti za štetu nastalu upotrebom autonomnog vozila i na proizvođače softvera. Ovakvi stavovi baziraju se na tome da softver predstavlja proizvod koji može biti neispravan, ili se tokom upotrebe i ažuriranja može pokvariti, te u datom slučaju, proizvođač softvera treba da odgovara za štetu nastalu upotrebom autonomnog vozila umesto vlasnika ili korisnika autonomnog vozila.

Cljučne reči: autonomna vozila, odgovornost vozača, odgovornost proizvođača vozila, odgovornost proizvođača softvera, naknada štete

*Aleksandra Bijeljac**

SPECIFIČNOSTI ODGOVORNOSTI DRŽAVA U RAZVOJU I NEDOSTATAK MEĐUNARODNOG PRAVA KLIMATSKIH PROMENA

Institut odgovornosti u međunarodnom pravu klimatskih promena i dalje je tema rasprave, pogotovo između država koje su razvijene i onih još uvek u razvoju. Kako bi doprineo razumevanju odgovornosti za neizvršenje obaveza koje su preuzete pod okriljem Okvirne konvencije Ujedinjenih nacija o klimatskim promenama, Generalna skupština UN je krajem marta 2023. godine usvojila rezoluciju 77/276 kojom je zatraženo savetodavno mišljenje Međunarodnog suda pravde o sadržini obaveza koje stoje u vezi sa zaštitom klimatskog sistema, kao i posledica koje nastaju njihovim neizvršenjem. Ipak, na ovo mišljenje se još uvek čeka, a izvršenje obaveza je već uveliko u toku. Tim povodom je ovde predstavljena jedna specifičnost u (ne)izvršenju obaveza od strane država u razvoju. Ta specifičnost se ogleda u uticaju

* Master pravnih nauka, istraživačica pripravnica u Institutu društvenih nauka, Centar za pravna istraživanja, doktorantkinja Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, abijeljac@idn.org.rs

klimatske nejednakosti i njene glavne posledice, resursne nejednakosti, na postupanje država u razvoju. Usled toga, osnovano je smatrati da klimatska nejednakost dovodi do poništavanja slobode izbora prilikom, primera radi, izvršenja obaveze smanjenja gasova sa efektom staklene bašte sprovođenjem programa i mera. Poništavanje slobode izbora znači da su države u razvoju naterane da odluče o (ne)korišćenju određenih programa smanjenja GHG. Ono takođe znači da bi izvršenje sadržinski iste obaveze trebalo da prepoznaje navedenu specifičnu okolnost, a što za dalju posledicu ima drukčije poimanu sadržinu odgovornosti država u razvoju u odnosu na razvijene. Uistinu, proklamovanjem principa drugačijih nacionalnih okolnosti na međunarodnom nivou uočeno je da odgovornost država za iste obaveze može da bude različita. Međutim, kako se ističe u diskusijama, iako ovaj princip prepoznaje posebnost prilikom izvršenja obaveza, on ne sagledava „drugu stranu medalje“ koja se ogleda u poništenju slobode izbora u istorijski nejednakom položaju država u okviru međunarodne zajednice. Jedno moguće predstavljeno rešenje jeste preraspodela resursa koja sa sobom nosi odgovornost razvijenih država za finansijsku pomoć državam u razvoju. U našem konkretnom primeru, ova finansijska odgovornost znači obezbeđivanje sredstava za razvijanje i primenu programa i mera za smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte.

Cljučne reči: odgovornost za neizvršenje obaveza, programi i mere smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte, klimatska nejednakost, resursna nejednakost, finansijska odgovornost

SRBIJA I REFORMISANJE INSTITUTA ODGOVORNOSTI

7

OKRUGLI STO

1. novembar 2024, Beograd

Knjiga sažetaka

Advokatska komora Vojvodine

Glasnik AKV

Novi Sad

Institut društvenih nauka

Centar za pravna istraživanja

Beograd

Za izdavače

Dr Aleksandar Todorović

Dr Goran Bašić

Tehnički urednik i korektor

Jelica Nedić

Dizajn korica

Ognjen Odobašić

Kompjuterski slog

Tatjana Božić

Štampa

OFFSET PRINT, Novi Sad

2024.

ISBN- 978-86-905844-2-0

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

347(048)

ОКРУГЛИ сто Србија и реформисање института одговорности (7 ; 2024 ; Београд)

Књига сажетака / Округли сто Србија и реформисање института одговорности 7, 1. новембар 2024, Београд ; [уредник Хајрија Мујовић]. - Београд : Институт друштвених наука, Центар за правна истраживања ; Нови Сад : Адвокатска комора Војводине, 2024 (Нови Сад : Offset print). - 45, 42 str. ; 17 cm. - (Едиција Књиге сажетака / Институт друштвених наука, Центар за правна истраживања, Београд)

Приштампан језички истоветан текст штампан лат. - Тираж 40.

ISBN 978-86-905844-2-0 (ИДНЦПИ)

а) Грађанско право - Апстракти

COBISS.SR-ID 154903049